

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертация за присъждане на образователната и
научна степен „доктор“

в Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;

Професионално направление: 2.1.Филология;

Специалност: История на българския език

Тема на дисертацията: **ОДЕСКИТЕ ДАМАСКИНИ ОТ СБИРКАТА НА В. И. ГРИГОРОВИЧ – ЧАСТ ОТ БЪЛГАРСКОТО КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО. ПАЛЕОГРАФИЯ. КОДИКОЛОГИЯ. ДАТИРОВКА**

Автор: Татяна Брага, проучвател в Секция за история на българския език в Института за български език, БАН

Рецензент: доц. д-р Ваня Мичева, Секция за история на българския език в Института за български език, БАН

Предложената за защита дисертация е на оригинална и дисертабилна тема и представлява самостоятелно задълбочено проучване на палеографските, кодикологичните и лексикалните особености на четирите новобългарски дамаскина от сбирката на В. Григорович, съхранявани в Одеса.

Изборът на темата е изключително сполучлив, тъй като досега в науката четирите дамаскина са само споменавани, без да бъдат цялостно описани и лингвистично и текстологично изследвани. Голямото предимство на авторката е, че е работила пряко с ръкописите и е направила собствени наблюдения върху тях. Темата е актуална в научно отношение, тъй като новобългарските дамаскини – техният състав, текст, език, концептуални особености – са един от най-важните научни проблеми в историята на българската книжнина. От гледна точка на практическата стойност на дисертацията бих потвърдила изказаното от авторката мнение, че този труд би могъл да допринесе за завръщането на тези ръкописи в България като част от българското културно-историческо наследство.

Дисертацията се отличава с ясно и точно формулирани обект, предмет, цели и задачи на изследването. Безспорно личи опитът на един учен с немалък стаж в областта на книжовноезиковата история и ръкописното наследство.

Разбира се, за да се получи добър научен резултат, не е достатъчен само значим обект на изследване. Нужни са също теоретична подготовка, умение за прилагане на

подходящи научни методи, познаване на досегашната научна литература. В това отношение мога да потвърдя, че докторантката се е справила с многобройните научни публикации по темата за новобългарските дамаскини и с помощта на научната си ръководителка проф. Е. Мирчева е успяла аналитично да ги представи в своя труд.

Мисля, че дисертацията напълно отговаря на определението „за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, защото съдържа добре структурирани и допълващи се образователни и научни части. Авторката прави преглед на основни научни проблеми, свързани с историята на българската литература и език, като се опира на немалък брой високо специализирани статии и монографии. Тя успява да покаже по убедителен начин, че добре познава развитието на процесите в българската книжнина и книжовен език, като това познание я води към премислени и обосновани заключения относно мястото на новобългарските дамаскини в тях. Именно върху тази основа Т. Брага изгражда своя научен принос в проучването на четирите Одески дамаскини.

Искам специално да обърна внимание на комплексния научен подход към избраната тема. Докторантката успешно съчетава различни научни методи, които са приложими при проучването на палеографските, кодикологичните и лексикалните особености на Одеските дамаскини. Методът на емпиричното наблюдение, на сравнителния анализ, на семантичния и концептуалния анализ, заедно с по-общите, осигуряват надеждна методологическа основа на разностранното изследване на текстовете.

С тези съждения формулирам положителната си оценка за първа глава на труда.

Втората глава е посветена на научното дело на В. Григорович, което е тясно свързано с избрания обект на дисертацията. Богатото на факти, но сбито и целенасочено изложение въвежда в проблематиката на тогавашното състояние на славистиката и българистиката с акцент върху иновациите, до които довеждат откритията и наблюденията на украинския професор върху българските ръкописи от 10. до 18. в. Т. Брага с основание признава, че научната биография на В. Григорович заслужава отделно цялостно представяне, но в същото време добре обосновава необходимостта от такава информация в нейната разработка.

Трета глава насочва вниманието на учените към палеографските и кодикологичните особености на четирите дамаскини. Искам да отбележа, че за всеки от тях е посветена отделна част, изградена по един и същи модел и с прилагането на едни и същи научни подходи, като накрая има обобщени изводи. Тази логичност, строга структурираност и яснота правят наблюденията на изследователката по-убедителни. За всеки един от дамаскините авторката достига до съществени научни наблюдения и открития.

1. За Одеския дамаскин № 36 (62) въз основа на палеографското и кодикологичното описание, проучването на водните знаци на хартията, графичните характеристики, украсата и орнаментите, както и сравняването с атрибутирани датирани ръкописи авторката категорично потвърждава изказаната от Д. Петканова хипотеза за правена

само въз основа на езика), че дамаскинят може да се отнесе към втората половина на XVII век, а според Т. Брага с голяма вероятност към самият край на XVII в. Доказва се също, че анонимните книжовници, създали Одеския дамаскин № 36 (62) през последните две десетилетия на XVII в., принадлежат към Карловско-аджарската книжовна школа.

2. С лингвистичните и палеографски инструменти на същата методика Т. Брага датира Одеския дамаскин № 37 (63) от началото в средата на XVIII в. Преписвачът **попъ илия Марку**, известен от приписка към ръкописа, е отнесен към Котленската калиграфска школа по писмото, изящната орнаментика, украсата на подвързията. Така се очертава пътят на този нестандартен дамаскин от Котел до манастира Зограф на Света гора.

3. За Одеския дамаскин № 38 (64) са определени авторът, преводач и компилатор, Йосиф Брадати и преписвачите Никифор Рилски и поп Григорий, като са обобщени данните за трите части на ръкописа.

Четвърта глава на дисертацията представя лексикалните особености на четирите дамаскина. Тя също се отличава с подходяща теоретична част, в която са анализирани много научни схващания за периодизацията на българската литература и книжовния ни език и мястото на новобългарските дамаскини в тях. Авторката разглежда домашната лексика, като стига до извода, че в групата лексеми от общославянски произход в Одеските дамаскини са най-активни тези, които са свойствени на народния език и са наследени от старобългарския книжовен език. Ядрото на лексиката в четирите дамаскина изграждат домашните думи. Те се отнасят до основни понятия, свързани с живота, бита и дейността на хората. Добре са преценени и представени и пластове прабългарска и черковнославянска лексика. Тук не мога да не спомена, че докторантката е усъвършенствала текста след последното обсъждане на разработката в духа на направените препоръки, което говори за научна добросъвестност.

От чуждите думи най-подробно са разгледани заемките от турския османски език. След анализ и класификация на турцизмите авторката в заключение обобщава: „Проученият лингвистичен материал потвърждава факта, че турцизмите започват да навлизат в новобългарските текстове постепенно и сравнително късно, като впоследствие се увеличават многократно. Това се потвърждава от факта, че в Одеския дамаскин № 36–62, който е ръкопис от края на XVII в., обемът и честотата на турцизмите са значително по-малки отколкото в другите три дамаскина, които са създадени през XVIII век. В тях обемът на турските заемки значително се увеличават, но и в тези три дамаскина не може да говорим за равномерно или за определено системно разпространение на турцизмите.“ Решаващи фактори за наличието на турцизми според Т. Брага се оказват тематиката на словата и творческите стратегии на съставителите. В текстовете на Одеските дамаскини са засвидетелствани 79 турски лексикални заемки. Процентът на турцизмите в ръкописите е сравнително малък. В някои произведения има повече турски заемки, но не може се говори за значително влияние на турския език.

В разработката се отделя внимание и на заемките от гръцки, латински и еврейски език. Залог за бъдещи ползотворни изследвания са наблюденията на авторката върху лексикалните дублети, върху синонимите, както и върху антонимите, които представят различни семантични опозиции. По този начин се осъществява преход от чисто езиковедското към лингвокултуроложкото тълкуване на лексикалния материал.

Във втората част на четвърта глава са представени всички приписки, бележки и глоси на българските книжовници, работили върху създаването на четирите Оудески дамаскина. Наблюденията върху тях потвърждават, че са ценен извор за датирането, историята и битуването на конкретните писмени паметници, както и за българската езикова и културна история.

Приложенията към разработката онагледяват по подходящ начин основни тези в дисертацията.

Научните приноси на изследването, формулирани от авторката, отразяват обективно постигнатото в дисертацията. Те са съвсем логичен резултат от комплексния научен подход при проучването на четирите почти непознати на научната общност дамаскини. Според мен най-същественото постижение на авторката е цялостното кодикологично, палеографско и лексиколожко изследване на избраните ръкописи, което води до следния принос: *Във основа на ексцерпирания материал от Оудеските дамаскини са направени аргументирани изводи относно това как, по какъв чачин и до каква степен се променя съдържанието на дамаскинските сборници от XVIII в., показани са също особеностите на новобългарския език и развойните тенденции, които са открояват през XVIII в.*

Статиите, свързани с дисертационния труд, са публикувани в престижни научни издания, някои индексирани и реферирани, и имат безспорна научна стойност. Авторефератът е самостоятелно научно съчинение, което представя съдържанието на дисертацията точно и аналитично, но в кратка форма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Съдържанието на предложената за защита дисертация, начинът на проучване, изводите на авторката, приносните моменти в научните ѝ наблюдения ме мотивират да потвърдя, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане, Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности на БАН и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за български език.

Давам положителна оценка на дисертационния труд на Т. Брага на тема: **ОДЕСКИТЕ ДАМАСКИНИ ОТ СБИРКАТА НА В. И. ГРИГОРОВИЧ – ЧАСТ ОТ БЪЛГАРСКОТО КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО. ПАЛЕОГРАФИЯ. КОДИКОЛОГИЯ. ДАТИРОВКА** и съм съгласна на докторантката **Татяна Брага** да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; Професионално направление: 2.1.Филология; Специалност: История на българския език.

25.07. 2022 г.

Доц. д-р Ваня Мичева